

ĒDOLES BAZNĪCAS IEKĀRTA: KOKTĒLNIKA TOBIASA HEINCA 1647./1648. GADĀ DARINĀTĀ ALTĀRA UN KANCELES TEOLOĢISKIE VĒSTĪJUMI

Ralfs Kokins ir teoloģijas zinātņu doktors, LU Teoloģijas fakultātes profesors, vadošais pētnieks, kā arī Latvijas Evaņģēliski luteriskās baznīcas mācītājs. Doktora zinātnisko grādu ieguvis Heidelbergas Universitātes (*Ruprecht-Karls-Universität Heidelberg*) Teoloģijas fakultātē (Jaunās Derības teoloģija un analītiskā filozofija). Zinātniski pētnieciskā un akadēmiskā darba jomas: Jaunās Derības tekstu eksegēze un teoloģija, *Nag-Hammadi* koptu papirusu tulkošana un pētniecība, pirmkristīgais laikmets un literatūra, seno tekstu zinātniskās pētniecības metodika, vēsturiskais Jēzus, protestantiskā teoloģija, sakrālā arhitektūra, māksla un teoloģija, folkloristiski leģendāro materiālu pētniecība. Vairāku grāmatu un daudzu zinātnisko publikāciju autors Latvijā un ārzemēs.

Raksturvārdi: Ēdoles baznīca, Tobiasa Heinca kokgriezumi, Baznīcas māksla un teoloģija.

Latvijas ainava bez tās senajiem, skaistajiem dievnamiem nav iedomājama. Jau 370 gadus Ēdoles (senais nosaukums: *Edvalia*, vēlāk – *Edwahlen*) centrā (Alsungas, Kuldīgas un Zlēku ceļa krustojumā), vēsturiskā akmens žoga ieskauda, majestātiski stāv baznīca, kas kopā ar vareno viduslaiku pili un ezeru nosaka šīs vietas tik glezno un neatkārtojamo ainavisko raksturu (1. attēls)¹. Ēdoles baznīcas celtniecība, dievnama un draudzes vēsture²

saistās ar pazīstamajām Kurzemes hercogistes baronu **fon Bēru**³ un **fon Maidelu** dinastijām. Kopā ar Landzes baznīcu (celta pēc Kurzemes hercoga Gotharda Ketlera 1567. gada edikta, minēta kā pabeigta jau 1609. gadā), Zlēku baznīcu (celta 1647. gadā) un Ugāles baznīcu (celta 17. gs. beigās) Ēdoles baznīca lieliski iekļaujas tās puses unikālāko, savdabīgāko un skaistāko baznīcu lokā.

Uz Ēdoles draudzi tiku savulaik arhibīskapa Kārļa Gailīša nosūtīts pildīt mācītāja pienākumus kā *stud. theol.* (1991–1994), tajā laikā savācu daudz nostāstu un liecību gan no vecajiem draudžu locekļiem, gan arī fon Bēru dinastijas pārstāvjiem, kuri tajā laikā baznīcu bieži apciemoja un palīdzēja tās

¹ Ēdoles ainavu (kurā redzama baznīca, pils, ezers ar salu un torni, dzirnavas un atsevišķas ēkas) 1795. gadā zīmējis arī Johans Kristofs Broce (Brotze 1997). J. K. Broce gan nav zīmējis Ēdoles baznīcas interjera elementus.

² Pirmo plašāko vēsturiski vērtīgo pētījumu par Ēdoles baznīcas un draudzes vēsturi veicis A. Ozoliņš (Ozoliņš 1937). Tajā minētie vēstures fakti, balstīti uz dokumentiem un draudzes

arhīviem, kas nav saglabājušies līdz mūsdienām, ir pamatā vairumam mūsdienu aprakstu.

³ Ēdoles baznīcas vēstures fragmenti ir publicēti pašas fon Bēru dinastijas skatījumā (Behr 1979), lai gan tieši baznīcas celtni un tās interjera datējumam, autorībai u. c. jautājumiem šajā grāmatā netiek pievērsta liela uzmanība.

1. attēls. Ēdoles baznīca. Foto: Ralfs Kokins, 2015

izpētē. Lielākoties gan tā bija tikai mutiska, no paaudzes paaudzē nodota informācija, jo vairums dokumentu un seno arhīva materiālu ir neatgriezeniski zuduši.

Līdz 1992. gada rudens vētrām baznīcu ieskāva milzīgi simtgadīgi koki (liepas vairāk nekā 4 m diametrā). Līdz ar pēdējo gadu desmitu klimatiskajām pārmaiņām arvien biežākas kļuva postošas vētras, krītošie koki un to zari jau regulāri bojāja seno baznīcu (tās jumtu, fasādi, logus).

Koku izpētē atklājās to bēdīgais stāvoklis (gandrīz visi bija ar iztrunējušu vidu un miršanas stadijā), līdz ar to tika pieņemts grūts un vēl ilgi diskutēts lēmums tos nozāgēt, lai saglabātu pašu baznīcu.

Baznīcas celtnie ir masīva, vienjoma, sarkanu ķieģeļu gareniski veidota mūra celtnie ar tradicionālu novietojumu (tornis pret rietumiem/dienvidrietumiem, altārdaļa pret austrumiem/ziemeļaustrumiem). Baznīcai ir laukakmeņu mūra pamati, zem baznīcas grīdas plašas kapenes.

Draudzes telpai (ar 250 sēdvietu) ir proporcionāli ļoti augsts un stāvs jumts, kura tehniskais risinājums ir pieminēšanas vērts. Kvadrātiskais tornis organiski piekļaujas celtnie, to rotā piramidāla jumta smaile ar augstu novietotu lodi, gaiši un krustu galā. Mūrējumā

skaidri saskatāms, ka tornis būvēts (paaugstināts) vairākos posmos. Līdz pat 20. gs. sākumam virs izejas esot bijis arī īpatnējas formas koka jumtiņš, bet tas vairs nav atjaunots. Sākotnēji arī torņa smaile bija izliektāka un smailāka, kā tas bija raksturīgs viduslaiku baznīcas arhitektūrā (līdzīgi kā netālu esošajai Landzes baznīcai), bet vēlāko gadsimtu pārbūvēs tika vienkāršota piramidālā formā. Kopš 20. gs. 20. gadiem (1928?) baznīcai un tornim uzlikts skārda jumts. Torņa augšdaļā izteiksmīgi gotiski logi uz visām četrām debespusēm, bet pati izeja baznīcā ir ar profilētu ķieģeļu mūrējumu, lai virzienā uz durvīm veidotos izteikta dziļumperspektīva.

Celtnes altārdaļa būvēta poligonāla, tai piekļaujas arī sakristeja. Baznīcas celtnes dienvidu daļā ir vēl kāda interesanta piebūve draudzes telpai – atsevišķa izeja (ar gotisku gala logu un izliektām trepēm) Kungu ložā (iepretī altārim).

Baznīca ir izcils piemērs, kā viduslaiku veidoļā tik meistarīgi tiek apvienoti gan agrākās gotikas, gan arī pēcgotikas (vācu – *Nachgotik*) un manierisma elementi.

Saskaņā ar tolaik vēl dzīvajām viduslaiku teoloģiskajām tautas tradīcijām baznīca celta barona un Ēdoles pils īpašnieka Johana Dītriha fon Bēra (*Johann Dietrich von Behr*)

laikā – 1647./1648. gadā par viņa sievas Sibillas fon Bēras (*Sibylla von Behr*) līdzekļiem kā **Grēku izpirkšanas** baznīca (*Sühnekirche*).

Baznīcu tik īpašu dara viena no Kurzemes muižniecības romantiskākajām vēsturiskajām leģendām, kas saistīta ar tās celtniecību. Leģendas dažādo un vēsturiski tik pretrunīgo variantu pamatā ir stāstījums par brāļa slepkavību mīlestības dēļ – Johans Dītrihs fon Bērs un viņa brālis Filīps Sigismunds fon Bērs (*Philipp Sigismund von Behr*) iemīl Cīravas muižas īpašnieka Hermaņa fon Maidela (*Hermann von Maydell*) izslavēti skaisto meitu Sibillu fon Maidelu (*Sibylla von Maydell*), un kāda asa strīda laikā Johans Dītrihs pils otrā stāva zālē esot nodūris savu brāli Filīpu Sigismundu, vēlāk šī baisā grēka izpirkšanai viņš cēlis Ēdoles baznīcu⁴.

Vēsturiskā patiesība, kas izriet no daudzajiem fon Bēru dinastijas vēstures materiāliem un ģenealogijām, ir cita – 1623. gada 26. jūlijā Filīps Sigismunds fon Bērs (*Philipp Sigismund von Behr*) ar kāda kalpa palīdzību nogalina savu tēvu Verneru fon Bēru (*Werner von Behr*)⁵, pats pēc tam aizbēg uz Poliju, lai izvairītos no soda, bet šīs slepkavības patiesie iemesli no fragmentārajiem vēstures avotiem paliek neskaidri.

Vēlākos laikos uz zāles sienas esot bijis redzams tumšs (asiņu?) pleķis, kuram priekšā 19. gs. uzbūvēts kamīns. Šis nostāsts vēl pašlaik ir dzīvs Ēdoles puses ļaužu stāstījumos, tāpat kā nostāsti par paranormālām parādībām Ēdoles pils telpās, kā arī netālu esošajā doktorāta ēkā (baltā vai zaļganā tērpta dāma pilī un “lienošs ģindenis” doktorātā).

Baznīcas “grēku izpirkšanas” raksturu izceļ kāds savāds apbedījums pie baznīcas durvju sliekšņa. Fon Bēru dzimtas dokumentos minēts, ka grēku izpirkšanas (*Sühne*) nolūkos zem baznīcas sliekšņa akmens esot apglabāts Ulrihs fon Bērs (*Ulrich von Behr*, miris 1677. gadā), sekojot viņa testamentā izteiktajai gribai, bet tautas nostāstos tur apbedītā persona ir leģendārais Johans Dītrihs fon Bērs⁶.

Tomēr apbedījuma izpēte atklāj arī vēsturisko avotu nepilnības vai mums pieejamās informācijas trūkumus. 1910. gadā notikusi šī savādā un nostāstiem apvītā apbedījuma atvēršana un izpēte, kurā tika noskaidrots, ka tur ir apglabāts nevis ģenealogijās minētais Ulrihs fon Bērs un leģendās izceltais Johans Dītrihs fon Bērs, bet gan pulkvežleitnants, Ulriha fon Bēra 1722. gadā mirušais mazdēls Ulrihs fon Bērs⁷. Varbūt sākotnēji zem sliekšņa bijis paglabāts vecais Ulrihs vai pat Johans un pēc kāda laika (kad nākusi kāda neikdienišķa zīme no debesīm, ka grēki piedoti)⁸ saskaņā ar viduslaikos zināmu praksi notikusi pārapbedīšana ierastajā vietā (dzimtas kapenēs), un varbūt tā bijusi no viduslaikiem mantota dzimtas reliģiska tradīcija. Ļoti iespējams, ka arī 18. gs. dzīvojošais Ulrihs fon Bērs savu grēku izpirkumam licis apglabāt sevi zem baznīcas sliekšņa (kuru deldē baznīcēnu kājas), tāpat kā viņa priekšteči.

Vēsturiskie fon Bēru dzimtas materiāli ir ļoti fragmentāri (daudzi dokumenti gājuši zudībā), tajos vērojamas hronoloģiskas, vārdu atveides u. c. pretrunas, kā arī dažādi faktoloģiski trūkumi.

Līdz galam vēsturisko patiesību vairs nav iespējams noskaidrot, jo uz Vāczemi aizvestie fon Bēru dokumenti lielākoties gājuši bojā Otrā pasaules kara laikā Vācijas pilsētu bombardēšanās, arī pašas draudzes vēsturiskie reģistri pazuduši bandītiskajos padomju okupācijas gados. Tāpat arī trimdas latviešiem (baznīcas vēsturniekam Edgaram Ķiplokam u. c.) informācija par Ēdoles baznīcas vēsturi bija pārsteidzoši trūcīga. Pēfīta un aprakstīta šī baznīca ir neizprotami maz un nepilnīgi.

Tieši Ēdoles baznīcas sakristejā (mācītāja ģērbkambarī) Krišjānis Valdemārs 1848. gadā

slepkava) licis sevi apbedīt zem baznīcas sliekšņa saskaņā ar viduslaiku ticējumu, ka grēki tiks piedoti, kad baznīcēnu kājas akmeni būs nodeldējušas.

⁷ Mašnovskis 2005, 351.

⁸ Vēl mūsdienās tiek stāstīts nostāsts, ka attiecīgā “zīme no debesīm” bijis zibens spēriens, kurš kapakmeni pāršķēlis pušu. Senā apbedījuma plāksne pie ieejas durvīm patiešām ir pārplisusi, bet nav pēfīts, kā plaista radusies.

⁴ Mašnovskis 2005, 346.

⁵ Šī versija pārstāvēta: Ķiploks 1987, 406; Rusmanis, Vīks 1993, 63.

⁶ Rusmanis, Vīks 1993, 63–64. Johans Dītrihs (kurš tautas nostāstos tiek identificēts kā

2. attēls. Ēdoles baznīcas interjers. Foto: Ralfs Kokins, 2018

3. attēls. Ērģeļu lukta un ērģeļu prospekts. Foto: Ralfs Kokins, 2018

ar toreizējā draudzes mācītāja K. G. Šmita atbalstu ierīkoja pirmo latviešu bibliotēku⁹.

Baznīcas manierisma un rokoko iekārta¹⁰ (2. un 3. attēls) ir patiesi pārsteidzoša, tā ir viena no vissavdabīgākajām un greznākajām

visā Kurzemē¹¹, tā ir dažādu meistarū¹² darināta no apmēram 1647./1648. gada līdz pat 18. gs. otrajai pusei.

Baltais un krāšņi zeltītais rokoko stila ērģeļu prospekts (3. attēls) veidots no vairākām

⁹ Rusmanis, Viks 1993, 64. Pirms pāris gadiem pie sakristežas ir piestiprināta attiecīga memoriāla plāksne.

¹⁰ Izcils baroka laikmeta, manierisma un rokoko stila raksturojums (fonā esošās idejas, kultūra, māksla, dzīvesstils u. c.): Grīns 1931, 7–13, 86–97 (baroka laikmets un rokoko gadu simtenis), 162–164 (rokoko laikmeta stils un gars).

¹¹ Erudīti plašu, kontekstuālu un pat mūsdienās izmantojamu pētījumu par baroka laika mākslu (tēlniecību) Latvijā (Kurzemes hercogistē) skat. Vipera 1937, 161ff (tēlniecība); vispārēja faktoloģiska informācija par Ēdoles baznīcas iekārtu: Švābe et al. 1929–1930.

¹² Ķiploks 1987, 406 atrodama neprecīza informācija, ka “baznīca izdaiļota ar Sefrena u. c. kokgriezumiem”. Ēdoles baznīcas iekārta nav Nikolausa Sēfrensa darinājums.

4. attēls. Ēdoles baznīcas interjers. Foto: Ralfs Kokins, 2018

stabuļu grupām, ko apvij zeltīti rokaju ornamenti, bet prospekta sānu spārnus papildina dāsnī un gaisīgi rotājumi (treļjāža). Ērģeļu lukta ir ne mazāk grezna, tā balstās uz sešām korintiskā ordera kolonnām (ar marmoru imitējošu krāsojumu, uz augstiem cokoliem). Luktas augšējā mala greznota ar zeltītu rotājumu, bet tās priekšpusē septiņos pildņos redzami reljefi rokaji, fon Bēru dzimtas monogrammas, kā arī vēl neatšifrēta monogramma *M. M. K.* ar gadskaitli 1784.

Ērģeļu 1786. gadā Tukumā uzbūvējis prūšu meistars Kristofs Vilhelms Bravelaits, tās 1840. un 1852. gadā salabo un nedaudz pārbūvē pazīstamais ērģelmeistars Kārlis Hermanis no Liepājas, bet nākamā pārbūve notiek 1902. gadā (to veic viņa dēls Aleksandrs Hermanis)¹³.

Ērģeļu prospekts un lukta ir pieskaņoti rokoko stilā veidotajai Kungu ložai (2. attēlā pa labi), kas pamatā būvēta 17. gs. beigās. Sākotnēji tā bijusi vienkārša, ar krāsainiem gleznojumiem (Kristus ciešanu stāsta ainas), bet rokoko laikā tā papildināta¹⁴ ar grezni zeltītiem

rotājumiem, festoniem ar piekariem, rokajiem un fon Bēru ģerboni (to tur divi eņģeļi).

No inženiertehniskā viedokļa apbrīnas vērti ir baznīcas greznie, tehniski tik sarežģīti veidotie griesti, kas rada gluži neticamu viegluma iespaidu (2. un 3. attēls). Ar ģipsi apmestos un marmora gleznojumu pārklātos koka griestus veido trīsjomu stalaktītu velves, kas sadalītas 15 travejās, imitējot viduslaiku vēlās gotikas stilā celto katedrāļu griestu konstrukcijas. Velvju apakšējās savienojuma vietās – gaumīgi piekari viņogu ķekaru vai čiekuru formā, bet cokolos greznas rozetes. Pārsteidzošs ir fakts, ka stalaktītu velves nav ierasti atbalstītas ar kolonnām, līdz ar to griesti pa vidu nekur nebalstās, bet ar ārkārtīgi sarežģītu koka konstrukciju baznīcas bēniņos nosprīgo paši sevi (pēc gandrīz 400 gadiem griesti vēl ir taisni un nav vidū ieliekušies vai kā citādi deformējušies!).

Baznīcā ir trīs iespaidīgi kroņlukturi, vecākais (no Teplicas) ir datējams ar 19. gs. vidu.

Altārtelpu no draudzes telpas nodala masīva koka letners (sēta), tās priekšā novietots baznīcas vecākais priekšmets – senā naudas lāde (melns koks, dzelzs apkalumi ar atslēgu) vēl no agrākās, 14. gs. celtās koka baznīcas

¹³ Mašnovskis 2005, 350.

¹⁴ Turpat, 347.

(redzams 4. attēlā aiz ziedu vāzes)¹⁵. Gan draudzes, gan altārtelpas sienas atbilstoši griestu travejām sadala ieliekti pilastrī, gotiskās logailas pildītas ar sīkām rūtīm, kas kļūst rakstainas un krāsainas smailloka arku augšdaļā.

Manierisma un rokoko stila saspēle šajā baznīcā ir patiesi fenomenāla. Gaumīgais un arhetipiski tik iedarbīgais baznīcas interjers¹⁶ atstāj uz cilvēku spēcīgu emocionālu iespaidu, telpa nojauc laika robežas, likdama apmeklētājam “izkāpt” no sava steidzīgā laika un ieiet citā laika plūdušā, šķietami citā gadsimtā, citā lietu kārtībā. Baznīcā pat dienas laikā valda pieklusināta gaismā, ir patumšs. Neskatoties uz to, puskrēsla un melnais interjers nav nospiedošs, tieši pretēji – viss izskatās kā spožā gaismā, arī gaiss ir tīrs un sauss, nav senajos dievnamos tik izplatītās mitruma un pelējuma smakas. Kokgriezumu un rotājumu siluete rada gaismas staru nobīdes un laušanas ilūziju, gluži kā priekšmetus aplūkojot spožā saules pretgaismā (ar izplūdušām, robainām kontūrām). Šis viegluma un sapņainās gaismas efekts šajā dievnamā ir kas patiesi negaidīts un fenomenāls.

Atsevišķs pētījums būtu veltāms Ēdoles baznīcas kādreizējiem zvaniem. Vecākais, 115 kg smagais, masīvi lietais zvans datējams aptuveni ar baznīcas celšanas laiku (17. gs. beigās), uz tā mīklains, līdz šim vēl neatšifrēts uzraksts *O + Christe + Jesu + bidde + got + vor + hinrick + enderling de + im + goth*¹⁷. Nevienā aprakstā vai pētījumā neesmu redzējis šī teksta atšifrējumu vai skaidrojumu, daļa vārdu neko nenozīmē. Esmu meklējis atbildes pie Heidelbergas Universitātes (Vācijā) Baznīcas vēstures un viduslaiku vācu valodas pētniekiem – iespējams, ka teksts ir fragments vai nu no kādas senas, tautā populāras Zvana dziesmas (viduslaikos tautā tik izplatītais skaitāmpantiņu žanrs), vai arī kādas jau zudušas baznīcas dziesmas rindu vai pantu elementu

virknējums. Vietējos nostāstos ir pat versija par kādu teiksmainu “rūķīšu valodu” (klīst arī dažādi nostāsti par rūķīšu līgumu ar fon Bēriem pils sakarā, par Rūķīšu ozolu, kurš jā-saglabā, lai pils nenogrimtu dzelmē, utt.).

Baznīcas tornī bijuši vēl vairāki zvani – 1740. gadā Jelgavā (*Mitau*) lietais zvans ar uzrakstu *1740. Vivos voco, mortuos plango, fulgara frango* (kuru pārlejš Popē 1852. gadā), pirms 1823. gada liets zvans¹⁸ (bez datējuma; tas saplīst un tiek no jauna pārliets 1841. gadā ar garākiem tekstiem), savukārt pašreiz baznīcas tornī dievkalpojums iezvans 1939. gadā (Liepājas drāšu fabrikā) lietais zvans¹⁹.

Tāpat atsevišķa pētījuma vērti būtu zudušie fon Bēru dzimtas karogi, ģerboņi, epitāfijas un pat bruņinieku bruņas, kas vēl 20. gs. pirmajā pusē bijušas eksponētas pie baznīcas sienām (vēl tagad altārtelpā pie tām redzami grezni āķi), bet 1920. gada degradējošās agrārreformas un Otrā pasaules kara laikā neatgriezies zudušas²⁰, arī pēc pašu fon Bēru liecībām liels skaits vērtību zudušas Otrajā pasaules karā.

Tomēr paši vecākie, vērtīgākie un savdabīgākie baznīcas iekārtas elementi ir melni krāsotais un zeltītais altāris un kancele, kuru ap 1647./1648. gadu Johans Dītrihs fon Bērs ir pasūtījis kokačelniekam Tobiasam Heincam (*Tobias Heinz*, 1589–1647?). Altāris un kancele veidoti krāšņā un savdabīgā ziemeļu renesanses jeb manierisma stilā, kāds raksturīgs tikai tālaika Kurzemei. Ēdoles baznīcas altāris un kancele ir īpaši arī ar to, ka tie ir paši pēdējie šī meistara darinājumi²¹.

¹⁸ Uz šī zvana uzraksts *Soli Deo Gloria x Adolfine Eveline von Behr x Wenn du hörst mein helles Klingeln, sollst du Gott ein Opfer bringen x Liebe den Herrn, meine Seele x Und vergiss nicht, was er dir Gutes getan hat.*

¹⁹ Atsaucoties uz iepriekš minēto arhitektūras vēsturnieka P. Kampes pētījumu: Mašnovskis 2005, 351.

²⁰ Par zudušajiem Ēdoles baznīcas priekšmetiem skat. Spārītis 1995.

²¹ Avotos ir nesakrītības – kā Tobiasa Heinca nāves gads visur minēts 1647., bet Johanna D. von Bēra pasūtījums meistaram datēts tikai ar 1648. gadu. Varbūt pasūtījums pieņemts jau agrāk, tikai maksājums iegrāmatots 1648. gadā un darbu pēc meistara nāves pabeidza viņa

¹⁵ Agrākā koka baznīca (pils kapella?) 16. gs. sākumā bijusi jau sagāzusies. Ķiploks 1987, 406.

¹⁶ Vispārīgu pētījumu par to laiku kokačelniecības darbnīcām un to īpatnībām skat. Grosmane 2001.

¹⁷ Campe 1930, 172 (noraksts: *Theodor Funk*). Par citiem Ēdoles baznīcas zvaniem skat. turpat 6, 12, 131, 164–169. Neprecīzi uzraksts atainots Mašnovskis 2005.

5. attēls. Ēdoles baznīcas altāra cilnis *Svētais Vakarēdiens*. Foto: Ralfs Kokins, 2018

Baznīcas krāšņais, gaumīgais, proporcijās teju ideālais altāris ir ļoti īpatnēji un arhetipiski iespaidīgi veidots, tā kompozīcijā nolasāms spēcīgs vairāku līmeņu teoloģisks vēstījums. Retabla pamatā (predellā) zeltītā kartušā horizontāli izkārtots iespaidīgs uzraksts *MEMENTO MORI* (altārī kalpojošā mācītāja acu augstumā!), tā sānos lakoniskas arabeskas. Altāra retabla centrālajā daļā, ovālā medaljonā grezni veidots cilnis, kurā atainots Svētais Vakarēdiens (Jēzus pēdējais Passā mielasts Jeruzalemē kopā ar saviem 12 mācekļiem). Pārsteidzīgi manierisma labākajās tradīcijās veidotā cilņa dzīvā dramatika un skaistums. Apkārt ovālajam medaljonam vieni no greznākajiem un skaistākajiem manierisma ornamentiem Latvijas senajos dievnamos (5. attēls).

Centrālās daļas sānos augstas, vīnogulāju apvītas kolonnas, kas balstās uz cokoliem ar serafimu galvām, norādot uz Dieva un debesu būtņu klātbūtni un dievkalpojuma (gan Dieva vārda pasludinājuma, gan Svētā Vakarēdiena) norises svētumu atbilstoši Jesajas vīzijai “Svēts, svēts, svēts ir Tas Kungs Cebaots” (Jes 6,3) par Dieva svētumu. Serafimu galvas redzamas arī kolonnu kapiteļos (augšdaļā).

darbnīcas mācekļi? O. Spārītis savos pētījumos vairāk min 1648. gadu.

Manieriski izliekti eņģeļi ar dramatiskām grimasēm arī pašās retabla sānu rotājumu malās (10. attēls). Altāra malu stūros dažādas sejas (12. attēls), bet daļu savienojumu vietās – fon Bēru un fon Maidelu dzimtu ģerboņu elementi.

Līdz galam neatbildēts jautājums ir par figūrām ar grāmatām retabla abu stāvu malās. Skaidrs, ka tie var būt tikai četri evaņģēlisti. Pirmā stāva malā starp kolonnām stāv divas vienkāršas apustuļu figūras ar grāmatām (bet bez spārniem), bet otrā stāva malās – divas apustuļu figūras ar spārniem, kas tālaika tēlniecībā ir ļoti neparasti. Viena iespēja ir pirmā stāva figūras interpretēt kā Mateju un Marku, bet otrā stāva figūras – kā Lūkasu un Jāni²². Pirmā stāva sānu figūras ir vienkāršas, bez kādām specifiskām pazīmēm vai atribūtiem, tos var saistīt ar jebkuru no mācekļiem, tāpēc identifikācija iespējama tikai altāra teoloģiskā koncepta kontekstā. Uz Mateju un Marku lielā mērā balstās visa Sinoptisko evaņģēliju²³ tradīcija, tāpēc tie atrodas pirmajā stāvā. Bet

²² Mašnovskis 2005, 347. Tas nav pārliecināts, ņemot vērā arī altāra retabla otrā stāva apustuļu figūru simboliku.

²³ Tas ir vēlāku laiku (18. gs.) tehnisks apzīmējums trīs līdzīgajiem evaņģēlijiem – MtEv, MkEv un LkEv.

6. attēls. Ēdoles baznīcas altāra retabla otrais stāvs. Foto: Ralfs Kokins, 2018

kāpēc šie tēli ir daļā, kurā attēlots Svētais Vakarēdiens (tā iestādīšanas vārdi atrodami MtEv 26, 26–28; MkEv 14, 22–24; LkEv 22, 19–20; 1Kor 11, 23–26)? Ja pirmajā stāvā ir attēlotas Jēzus apustuļu Lūkasa (pa kreisi) un Jāņa (pa labi) skulptūras, arī tas būtu teoloģiski saprotams – tādā veidā īpaši būtu izcelts Jēzus otrās atnākšanas apsolījums (“Lūkāniskā dubultdarba” – LkEv un *Acta* – materiāls par Kristus *parūsiju*, tādējādi mudinot ļaudis uz grēku nožēlu), kā arī cilnī izceltais Jēzus “Mīļais mācekļis” (kurš pēdējo vakariņu laikā ir pie Jēzus krūtīm – JohEv 13, 1 u. c., pasvītrojot tuvas un nepastarpinātas attiecības ar Pestītāju), kas ir JohEv īpašais materiāls.

Altāra retabla otrajā stāvā bagātīgā rotājumā kartuša ar uzrakstu *SOLI DEO GLORIA*, tās sānos 17. gs. tēlniecībā tik populārās hermas, ko vienkāršie dievlūdēji var interpretēt arī kā eņģeļus (6. attēls).

Tāpat jautājums ir par altāra retabla otrā stāva malās esošajām spārnotajām (!) apustuļu figūrām ar grāmatām (kas simbolizē rakstīto un dievkalpojumā pasludināto Evaņģēliju). Viena iespēja ir saskatīt, ka uz dzegām atrodas apustuļu Mateja (pa kreisi) un Marka (pa labi) figūras (6. un 7. attēls). Matejam blakus redzams mazs bērniņš, jo tieši MtEv visvairāk no četriem evaņģēlijiem minēts vārds “bērns”.

Bet tikpat labi tās var būt arī evaņģēlista Lūkasa (pa kreisi) un Jāņa (pa labi) figūras, jo mazā bērniņa figūriņa pie apustuļa kājām (pa kreisi) var norādīt uz Lūkasa evaņģēlija tekstā atrodamajiem vārdiem “Laidiet bērniņus pie Manis un neliedziet tiem, jo tādiem pieder Dieva Valstība” (LkEv 18, 16). Bet vismulsinošākā figūra ir retabla otrajā stāvā pa labi. Parasti tā attēlo evaņģēlistu Jāni (ar spārniem vai kā ērgli, jo pierakstījis “garīgāko” un dziļāko no evaņģēlijiem), bet atkal mulsina maza lauvas skulptūriņa (!) pie figūras kājām – baznīcas mākslas vēsturē arī 17. gs. tā attēloja evaņģēlistu Marku... Tajā pašā laikā Jāņa figūra vislabāk sasauktos ar *Soli Deo gloria*, jo tieši Jāņa evaņģēlijā visvairāk runāts par godu un godību (JohEv 1.–13. nodaļā runāts par Dieva godības eksoterisko atklāsmi pasaulei, kas ir mūžīgā dzīvība, savukārt 13.–21. nodaļā par Dieva godības ezotērisko atklāsmi tuvākajiem mācekļiem jeb “savējiem”, kas ir mīlestība). Vienlaikus, pieminot Dieva godu un godāšanu, tautai pirmā asociācija būs no Ziemsvētku notikuma eņģeļu slavas dziesmas *Gods Dievam labs prāts, un miers ir virs zemes, un cilvēkiem labs prāts*, kas ir evaņģēlista Lūkasa īpašais materiāls (LkEv 2, 14).

Protams, ka vienkāršāk un saprotamāk būtu apustuļu un evaņģēlistu tēlus “lasīt”

7. attēls. Ēdoles baznīcas altāra retabla augšdaļa. Foto: Ralfs Kokins, 2018

8. attēls. Ēdoles baznīcas altāra retabla augšdaļas figūras. Foto: Ralfs Kokins, 2018

Jaunās Derības kanonisko evaņģēliju secībā (MtEv – MkEv – LkEv – JohEv), sākot ar retabla otro stāvu uz leju. Tomēr figūru mīklainais izpildījums nekādā veidā neļauj izdarīt viennozīmīgus secinājumus. Ļoti iespējams, ka autors vai nu apzināti, vai brīvas mākslinieciskas un kompozicionālas intereses dēļ

(lejā figūras bez spārniem, augšā – ar spārniem) apzināti nojaucis apustuļu un evaņģēlistu nepārprotamas atpazīstamības robežas. Ļoti iespējams arī, ka vismaz apustuļu figūrās neslēpjas šī altāra teoloģiskais vēstījums.

Daudz neskaidrību rodas altāra retabla augšējās (“debesu”) daļas (8. attēls) figūru

9. attēls. Ēdoles baznīcas altāra retabla aizmugure. Foto: Ralfs Kokins, 2018

skaidrojums. Centrā, ovālā medaljonā uzraksts *ANNO 1697*.²⁴ kas ir nevis altāra darināšanas, bet gan nokrāsošanas gads. Sākotnēji 1647./1648. gada altāris bijis nekrāsots (līdzīgi kā Ugāles baznīcas 1701. gadā būvētās 28 reģistru divu manuāļu (Kuldīgas ērģeļbūvētāja Kornēliusa Rāneusa un Ventspils koktēlnieka Mihaela Markvarta) fenomenālās ērģeles), un tikai 1795. gadā Ulrihs fon Bērs to licis nokrāsot atbilstoši 17. gs. beigu modei Kurzemē (melnš ar zeltu). Šo faktu pierādot arī veiktās krāsojuma slāņu zondāžas²⁵.

Retabla augšdaļā redzamas trīs iespaidīgas figūras. Pašā augšā augšāmceltā pasaules Pestītāja (*Salvator Mundi*) figūra. Augšāmceltais Kristus netipiski attēlots ļoti cilvēcisks, bet ar spārnēm (kā “eņģeliska” būtne), šādā savdabīgi vienkāršā veidā pasvītrotot Viņa uzvaru pār pašu nāvi. Uz šo uzvaru norāda arī karogs Viņa kreisajā rokā. Labajā rokā Viņš tur jēriņa skulptūru, ar to uzsverts, ka Viņš ir tas Dieva jērs, kurš ticis upurēts par cilvēku grēkiem (“Redzi, Dieva Jērs, kas nes pasaules grēkus”, JohEv 1:29), lai izpirktu mūsu vainu,

salīdzinātu mūs ar Dievu, kā arī izglābtu mūs no gaidāmās Dieva tiesas ar tai neizbēgami sekojošo mūžīgo sodu un pazušanu.

Nevienā man zināmajā aprakstā vai pētījumā netiek identificētas un skaidrotas altāra augšējās daļas trīs figūras. V. Mašnovskis savas enciklopēdijas 1. sējumā neprecīzi norāda, ka attēloti ir apustuļi ar spārnēm²⁶, citi autori min tikai vispārīgi eņģeļu un apustuļu figūras altārī.

Labajā pusē redzama figūra ar spārnēm, kreisās puses figūrai spārnu nav (tā atšķiras no abām pārējām arī ar ķermeņa pozu/izliekumu). Spārnotā figūra labajā pusē varētu būt erceņģelis Mihaēls, kurš uzveic veco pūķi velnu, to nogāzdams no debesīm (Apok 12, 7–10) – figūra attēlota ar šķēpu, bet zem tās kājām redzams nedaudz vienkāršots pūķis (tā rīklē ir šķēpa gals). Kreisās puses figūra ir vai nu Mozus (jo Kristus darbs un Evaņģēlijs ir saprotams vienīgi Vecās Derības likuma kontekstā), vai pat Ārons vai Melhisadeks (arī tas ticams, ņemot vērā Svētā Vakarēdiena motīvu altāra centrālajā daļā)²⁷. Šai figūrai nav bijuši

²⁶ Mašnovskis 2005, 347.

²⁷ Gen 14, 18: “Un Melhisadeks, Salemas ķēniņš, iznesa vīnu un maizi; viņš bija visaugstā Dieva priesteris.”

²⁴ E. Ķiploks 1697. gadu uzskata par šīs baznīcas pabeigšanas gadu (Ķiploks 1987, 406).

²⁵ Mašnovskis 2005, 347.

10. attēls. Ēdoles baznīcas altāra sānu figūras. Foto: Ralfs Kokins, 2018

spārni, bet izskatās, ka tai rokās kādreiz varētu būt bijuši bauslības (likuma) galdiņi, tādā gadījumā šī figūra identificējama kā Mozus (caur kuru dots Dieva likums). Tieši Mozu visbiežāk sakrālajā mākslā attēlo ar dramatisku matu sakārtojumu, kāds redzams kreisās puses figūrai.

No aizmugures altāris ir slikti nostrādāts, nekrāsots, tāpat arī retabla augšdaļas tēli (9. attēls) – brīvi stāvošais altāris atrodas no draudzes telpas ar sētu norobežotā altārtelpā un nav bijis paredzēts skatīšanai no otras puses. Vairums koka tēlu ir sliktā stāvoklī, tajos ir gan ķirmju bojājumi, gan arī (pārsvārā) dažādas plaisas no temperatūras un mitruma svārstībām dievnamā.

Zeltījums uzklāts vairākās kārtās, pati vecākā, tikai vietām redzamā (apakšējā) kārtā varētu būt īsts zeltījums (ļoti atšķiras no vēlāk uzklātajām bronzas kārtām). Figūru īpatnība ir to acis – lai panāktu to dzīvumu, acu zilītes veidotas melni krāsotu dobumu veidā.

Ap altāri tālaika dievnamiem visnotaļ ierasta altārsētiņa (ar greznu koka rotājumu), kas paredzēta maksimāli 12 dievgaldniekiem.

Tomēr visgrūtākie jautājumi saistās ar altāra un visas iekārtas teoloģisko vēstījumu.

MEMENTO MORI ir atgādinājums gan mācītājam, gan aristokrātiem, gan arī visai draudzei, ka mēs visi šeit esam tikai īsu brīdi

un pagaidām. Mēs visi Dieva priekšā esam vienādi (vienādās pozīcijās neatkarīgi no sociālā stāvokļa), mēs dzīvojam tikai no Dieva žēlastības, un viss, uz ko ceram mūžībā, ir atkarīgs no Kristus darītā un Dieva žēlastības. Laiks paiet ļoti ātri, visas lietas dzīvē ir tik trauslas un pārejošas, tāpēc sirsnīgi jādodomā par mūžību, nākot pie Dieva – nožēlojot grēkus un atgriežoties no visa nepatiesā un ļaunā. Atslēga mūžības iemantošanai ir dievkalpojuma svinībās (Svētā Vakarēdiena motīvs centrālajā cilnī starp apakšējo *Memento mori* un augšējo *Soli Deo gloria*), kas norāda arī uz lielo, priecīgo Debesu kāzu mielastu.

MEMENTO MORI tieši sasauca arī ar *SOLI DEO GLORIA* altāra retabla otrajā stāvā – mēs esam mirstīgi, bet Dievs dzīvo un valda no mūžības uz mūžību. Savā mirstīgumā un tik skaudrajās robežās esam aicināti pacelt savas acis uz Dievu un Viņa mūžīgo godību. Ja ticam uz Dievu, arī mēs drīkstam būt no mūžības uz mūžību. Viss, uz ko mēs ticam un ceram, ir tikai vienīgi Dievā. Uzmanīgs vērotājs altāra elementos atpazīs luteriskās reformācijas pamatprincipus, kas izriet no Jaunās Derības mācības par nabaga dzīvei, nāvei un pazušanai nolemtu grēcinieku taisnošanu ticībā neatkarīgi no likuma darbiem (Rom 3, 28), ko dēvē par Taisnošanas

11. attēls. Ēdoles baznīcas altāra centrālās daļas rotājums. Foto: Ralfs Kokins, 2018

mācību²⁸. *SOLI DEO GLORIA* noteikti ir arī summējums četriem labi zināmiem bibliskajiem pamatprincipiem, kas īpaši tika izcelti luteriskajā ticībā: *Sola Fide* (tikai ticība) – glābšanu no ļaunuma un nāves fatālās varas cilvēks sasniedz **tikai** caur ticību, nevis likuma darbiem (vai caur centību); *Sola Gratia* (tikai žēlastība) – Dieva žēlastība, kas mums tiek izrādīta Jēzū Kristū, ir vienīgais pamats cilvēka glābšanai, nevis kādu svētu cilvēku, priesterisku amatu vai institūciju nopelns; *Solus Christus* (tikai Kristus) – Kristus ir vienīgais pamats kristīgai ticībai un baznīcai, Viņam nelīdzinās neviena cita persona vai vara; *Sola Scriptura* (tikai Raksti) – tikai Jaunās Derības 27 kanoniskās grāmatas uzskatāmas par Evaņģēlija avotu un normu un nevis vēlāku laiku baznīcas leģendas, tradīcijas, tautas ticējumi un citas lietas²⁹.

²⁸ Par Taisnošanas mācību (taisnošanu ticībā) skat. luterisko ticības apliecību pamatdokumentus, sevišķi t. s. Vienprātības grāmatā (*Liber Concordia*) ietverto *Augsburgas ticības apliecības* (CA) *apoloģijas* (1531) artikulu *Par taisnošanu* (*Liber Concordiae* 2001, 84–103).

²⁹ Brunner 2002, 221; šie četri principi ļoti daudz aprakstīti un analizēti arī neskaitāmos citos pētījumos par luterisko reformāciju.

Lai arī Ēdoles altāra centrā atainots Svētais Vakarēdiens, būtībā viss teoloģiskais uzsvars tiek likts uz Kristus darīto mūsu glābšanas labad caur savu vietniecisko³⁰ krusta nāvi, mūsu vietā izciešot sodu par mūsu grēkiem³¹.

Tikai luteriskā reformācija vienkāršajai tautai iedeva Svētos Rakstus tautas valodā, aizejot no klerikālās latīņu valodas lietojuma dievkalpojumos. Ko nozīmē altāra centrā attēlotais Svētais Vakarēdiens šīs baznīcas celtniecības vēstures un *Sühnekirche* koncepta sakarā (lai izpirktu vainu)? Arī augšāmceltais Kristus altāra augšdaļā ir pārsteidzoši līdzīgs citiem tēliem, sevišķi apustuļiem, izceļot ne tikai Viņa dievišķību, bet arī patieso cilvēcību (Jāņa evaņģēlija prologs!). Dieva Dēls ir nācis šajā pasaulē kā paties cilvēks, kā draugs un brālis. Ikvienam ticīgajam ir zināms spilgtais Kaina un Ābela stāsts (Genesis 4, 1–16) par brāļa slepkavību neizskaidrojama ļaunuma un greisirdības dēļ. Tas ir arhetipisks stāsts, kurš skar lielos un sāpīgos dzīves un attiecību jautājumus. Atbilde uz tiem ir Kristus, un atbilde

³⁰ Par Jēzus nāves vietniecisko raksturu ļoti daudz teoloģisku pētījumu, viens no labākajiem: Hengel 1980, 1–25, 135–147.

³¹ Luteriskās (bibliskās) Krusta teoloģijas pietiekumu skat. Luther 1983; arī Moltmann 1972.

12. attēls. Ēdoles baznīcas altāra retabla pirmā stāva stūra rotājums. Foto: Ralfs Kokins, 2018

slēpjas arī dievkalpojuma drāmā un mistērijā, kura centrā ir gan Dieva Vārda pasludinājums, gan Svētais Vakarēdiens³². Tieši tādēļ skaistajā Ēdoles baznīcas iekārtā, sevišķi altāra tēlos un rotājumos, redzamas tik daudzas sejas ar izteikti dramatiskām grimasēm. Vecās Derības stāstā taisnā Ābela asinis brēc uz debesīm, bet Jaunajā Derībā tiek nogalināts Jēzus, kurš ir bez grēka un neko ļaunu nav darījis. Cilvēki ar Jēzu izrīkojās tāpat kā Kains ar savu brāli Ābelu, bet Kristus nevainīgi izlietās asinis nes mums svētību, ir vienīgais mūsu gods un greznība, jo gādā mums pestīšanu. Nav tāda grēka, kuru Dievs nevarētu piedot Kristus nopelna, Viņa vietnieciski samaksātā soda dēļ, ja vien grēcinieks to patiesi nožēlo un atgriežas, cerot uz Dieva žēlastību Pastarajā tiesā.

Kancele (13. attēls) atrodas draudzes telpas kreisajā pusē pie sienas, tās uzeja veidota altārtelpā, bet pati kancele izbīdīta ārpus tās, jau draudzes telpā, tādējādi izceļot no Dieva (Kristus no Debesīm) nākušo Evaņģēliju jeb Labo vēsti, kas tiek pasludināta un skaidrota sprediķī.

³² Par Jēzus pēdējām vakariņām (Passā mielastu) ar saviem mācekļiem, kā arī no tām izrietošajām baznīcas Sv. Vakarēdiena svinībām skat. Theissen, Merz 1996, 366–387.

Nišās starp kolonnām *Salvator Mundi* (Pasaules Pestītāja) un Jēzus mācekļu/apustuļu cilnī veidotas figūras ar svētā apustuļa vārdu zem katras no tām. Kanceles korpusa nišās novietotas (uzskaitījums no kreisās uz labo pusi) Sv. Andreja (*S. Andreas*), Sv. Pāvila (*S. Paulus*), Sv. Jēkaba (*S. Iacobi v. s.*), *Salvator Mundi* un Sv. Pētera (*S. Petrus*) figūras, bet kanceles uzejas nišās – Sv. Jāņa (*S. Iohannes*), Sv. Sīmaņa (*S. Simones*) un Sv. Bartolomeja (*S. Bartolomeus*) figūras. Gandrīz puse no Jēzus 12 mācekļiem (uzskaitīti MtEv 10, 2–4) nav attēlota (nav attēloti: Filips, Toms, Matejs, Tadejs un Jūda). Kādi bijuši konkrētu mācekļu izvēles kritēriji kanceles mazo izmēru dēļ (atšķirībā no Zlākām), nav vairs noskaidrojams (Filips, Toms un Matejs ir vienlīdz svarīgi ar attēlotajiem Andreju, Sīmāni un Bartolomeju).

Kancele ir neierasta arī ar to, ka *Salvator Mundi* figūra ir novietota nevis ierastā veidā korpusa centrā pret draudzi (kā tas redzams Ugālē, Zlākās un citur), bet gan pret rokoko stilā izrotāto Kungu ložu altārtelpas labajā pusē, pasvītrojot Dieva un Kristus žēlastībā piešķirtās privilēģijas aristokrātiem gādīgi (kristīgi) pārvaldīt šīs puses dzimtļaudis.

Neierasts ir fakts, ka kancele balsta nevis Mozus ar bauslības (likuma) galdiņiem (tādējādi pasvītrojot Likumu un Evaņģēliju), kā tas

13. attēls. Ēdoles baznīcas kancele. Foto: Ralfs Kokins, 2018

14. attēls. Ēdoles baznīcas kanceles balsts. Foto: Ralfs Kokins, 2018

ir vairumā tālaika baznīcu (piem., Ugālē), bet gan uz astoņstūra postamenta stāvošs skaists eņģelis, kurš paceltās rokās tur greznu spilvenu uz galvas (14. attēls).

Eņģelim bijuši arī spārni, kas kādu remontu laikā pazuduši, tā ka uz tā muguras redzami spārnu pamatu stiprinājumu caurumi, kas aizdarīti ar raupjām koka tapām (15. attēls).

Pārsteidzoši līdzīgs (gandrīz identisks), ļoti skaists eņģelis ar spilvenu uz galvas balsta arī Zlēku baznīcas kancelei (16. attēls). Salīdzinot abus eņģeļus, Brēmenes tēlnieka F. Hopenšteta 1645.–1652. gadā darinātais Zlēku eņģelis ir krāsains un labāk nostrādāts (Zlēku baznīcas filigrāni darinātā iekārta laikam ir viskrāšņākais manierisma stila

15. attēls. Ēdoles baznīcas kanceļi balstošā eņģeļa spārnu vietas. Foto: Ralfs Kokins, 2018

16. attēls. Zlēku baznīcas kanceļi balstošais eņģelis. Foto: Ralfs Kokins, 2013

darinājums Latvijas dievnamos; skat. 16. un 17. attēlu). Līdz ar to rodas jautājums par koka tēlnieku T. Heinca un F. Hopenšteta nepārprotamo saistību un savstarpējo ietekmi (vai arī abu iespaidošanos no kādiem tālāka slavenākiem koka tēlniecības darbiem), kas līdz šim nav argumentēti atbildēti³³.

³³ V. Mašnovskis atsaucas uz O. Spāriša minējumu, ka tieši Ēdoles iekārtas autors T. Heinca varētu būt ietekmējis F. Hopenšteta 1645.–1652. gadā tapušo Zlēku baznīcas iekārtu (Mašnovskis 2007, 442). Man ticama šķistu arī iespēja, ka abi šie autori ietekmējušies no kādiem izcilēm tālāka kokgriezumiem.

Ēdoles baznīcas kanceles korpusa stūros – mākslinieciski dažādu seju atveidojumi (18. un 19. attēls).

Kanceles jumtiņš ir neierasti grezns un savdabīgi veidots (20. attēls). Uz profilēta astoņstūru pamata, kas rotāts ar eņģeļu galviņām tā stūros un bagātīgiem, reljefiem rotājumiem, balstās ļoti grezna un sarežģīti veidota laterna ar trīs eņģeļu figūrām (ar kolonnu, ar krustu un ar knaiblēm), kas varētu norādīt uz šīs baznīcas celtniecības un iekārtošanas nolūku, paklausot paša Kristus aicinājumam – pasludināt visām sabiedrības kārtām Kristus Evaņģēliju, vest ļaužu dvēseles pie Jēzus un visus izglābt no mūžīgās nāves un pazušanas.

17. attēls. Zlēku baznīcas kancele. Foto: Ralfs Kokins, 2013

18. attēls. Ēdoles baznīcas kanceles stūra rotājums. Foto: Ralfs Kokins, 2018

Kanceles jumtiņa smaile (ažūra volūtu konstrukcija ar septiņu eņģeļu galvām pamatnes stūros, kas norāda uz JohApk 8, 2 minētajiem septiņiem eņģeļiem, septiņām bazūnēm) rada gaisīga viegluma iespaidu. Smailes galā manierisks eņģelis ar divām bazūnēm (līdzīgs kancelei balstošajam eņģelim; 21. attēls) simbolizē Jāņa apokalipsē atrodamos pēdējo laiku notikumus (JohApk 8. un 11. nod.). Tas ir atgādinājums par laika īsumu un aicinājums ikvienam atgriezties, uzklauset dievkalpojumā sludināto Dieva vārdu.

Ļoti interesants ir ar kanceles uzeju savienotais biktssols (redzams 4. attēlā), kas piešķaņots kancelei un altārim (melns ar zeltu)

un atgādina karieti. Tas gan ir tikai 18. gadsimta otrās puses, iespējams, Josefa Slavičeka darinājums³⁴. Biktssola korpusis ir horizontāli izliekts, tā korpusu veido četras korintiskā ordeņa kolonnas ar bagātīgi rotātiem cokoliem, starp kolonnām interesanti veidoti "logi" ar 18. gs. otrajai pusei tik raksturīgajām skais-tajām formām un rotājumiem, piedevām malējie "logi" veidoti spoguļsimetrijā. Biktssola

³⁴ Mašnovskis 2005, 347 atsaucas uz Imanta Lancmaņa ekspertīzi, ka autors varētu būt Josefs Slavičeks, kurš Kurzemē darbojies no 1757. līdz 1784. gadam. Biktssolu pasūtīnājuši Hermanis Frīdrihs fon Bērs un Juliāna fon Bēra.

19. attēls. Ēdoles baznīcas kanceles stūra rotājums. Foto: Ralfs Kokins, 2018

20. attēls. Ēdoles baznīcas kanceles jumtiņš. Foto: Ralfs Kokins, 2018

21. attēls. Ēdoles baznīcas kanceles jumtiņa augšdaļa. Foto: Ralfs Kokins, 2018

augšdaļa grezni rotāta ar dažādām Juliānas un Hermaņa fon Bēru monogrammām, bet tā augšdaļas centrā – ļoti greznas, profilētas, fili-grāni griezts fon Bēru dzimtas ģerbonis (ar diviem melniem lāčiem).

Katrā ziņā Ēdoles baznīca un tās skaistā, tik savdabīgi dramatiskā iekārta slēpj vēl daudzus noslēpumus un neatbildētus jautājumus. Visa baznīcas telpa ir ar spēcīgu un daudzdimensionālu teoloģisku vēstījumu, tā cilvēku

uzrunā simbolu un līdzību valodā, norādot uz dzīves skaistumu un traģiku vienlaikus, kā arī liekot aizdomāties par visu lietu traulumu un īsumu mūžības priekšā, aicinot nožēlot ļauno un meklēt dzīvo Dievu. Šis īpašais dievnams ir ļoti maz pētīts un aprakstīts, tas vēl joprojām gaida nopietnu un kontekstuālu izpēti (sava laikmeta Rietumu sakrālās mākslas un teoloģisko ideju kontekstā), kas būtu jāveic vairāku zinātņu nozaru speciālistiem kopā.

VĒRES

- Behr, U. B. von (1979) *Edwahlen und die Behrsche Ecke in Kurland*. Selbstverlag.
- Brotze, J. C. (1997) Prospect von Edwahlen in Kurland, dem Etatsrath von Bähr gehörig [die Ansicht], 1795. *Sammlung verschiedener Liefländischer Monumente*, 7. sēj., I d.: Johana Kristofa Broces (1742–1823) *Baltijai veltītie zīmējumi ar aprakstiem*. Rīga : LU AB. Pieejams: <http://www3.acadlib.lv/broce/> (03.09.2018.).
- Brunner, E. (2002) *Dogmatics: The Christian Doctrine of the Church, Faith & the Consummation*, Vol. III. Transl. by D. Cairns, T. H. L. Parker. Cambridge : James Clarke & Co.
- Campe, P. (1930) Die Kirchenglocken Lettlands von ältester Zeit an bis zum Jahre 1860 und ihre Giesser. *Acta Universitatis Latviensis* (Latvijas Universitātes Raksti), Arhitektūras fakult. sēr., I sēj., 1.
- Grīns, A. (red.) (1931) *Kultūras un tikumu vēsture*, II sēj. Rīga : Grāmatu draugs.
- Grosmane, E. (2001) Tēlniecības darbnīcas Kurzemes un Zemgales hercogistē 17. gs. otrajā pusē – 18. gs. sākumā. *Ventspils muzeja raksti*, 1. d., 186–205.
- Hengel, M. (1980) *Der stellvertretende Sühnentod Jesu*. IKZ 9.
- Ķiploks, E. (1987) *Dzimtenes draudzes un baznīcas: Ev.-lut. baznīcas un draudzes Latvijā*. Minneapolis : Latviešu ev.-lut. baznīcas Amerikā apgāds.
- Liber Concordiae: Luterāņu ticības apliecības* (2001) Rīga : Augsburgas institūts.
- Luther, M. (1983) *Die Botschaft des Kreuzes*. Bearb. von Horst Beintker. Berlin.
- Mašnovskis, V. (2005) *Latvijas luterāņu baznīcas: vēsture, arhitektūra, māksla un memoriālā kultūra*, 1. sēj. Rīga : DUE.
- Mašnovskis, V. (2007) *Latvijas luterāņu baznīcas: vēsture, arhitektūra, māksla un memoriālā kultūra*, 4. sēj. Rīga : DUE.
- Moltmann, J. (1972) *Der gekreuzigte Gott: Das Kreuz Christi als Grund und Kritik christlicher Theologie*. München : Kaiser Verlag.
- Ozoliņš, A. (1937) Ēdoles baznīca. *Jaunais Ceļš*, 5.
- Rusmanis, S.; Vīks, I. (1993) *Kurzeme*. Rīga : Latvijas Enciklopēdija.
- Spārītis, O. (1995) Vācbaltiešu kultūras vērtības Kurzemē. *Kurzeme un kurzemieki*. Rīga : Latvijas Enciklopēdija, 90–92.
- Švābe, A.; Būmanis, A.; Dišlers, K. (1929–1930) *Latviešu konversācijas vārdnīca*, 4. sēj. Rīga : A. Gulbis, 6147–8190.
- Theissen, G.; Merz, A. (1996) *Der historische Jesus*. Göttingen : Vandenhoeck & Ruprecht.
- Vīpers, B. (1937) *Latvijas māksla baroka laikmetā*. Rīga : Valters un Rapa.

Summary

Ralfs Kokins

Interior of Church of Ēdole: Theological Implications of Altar and Pulpit Built by Tobias Heinz in 1647/1648

The Church of Ēdole is one of the most beautiful and unusual monuments of mannerism and rococo-style in Latvia. Unfortunately, it is seldom mentioned and insufficiently studied, being severed from the context of theological ideas of its time. The altar and pulpit, designed by Tobias Heinz in 1647/1648, carry a powerful theological message at several levels, by embracing the most important, most beautiful and most influential topics of the New Testament. Every part of the church interior addresses people in the language of symbols and allegory, focusing on the beauty of life and its tragic character at the same time, thus encouraging reflection on how fragile and brief everything is in relation to eternity.